

Kepelbagaian Sektor dalam Jaringan Perkhidmatan Kebajikan Kanak-Kanak di Sekolah Tunas Bakti (STB) Marang, Terengganu

Variety of Sectors in Child Welfare Network at Sekolah Tunas Bakti (STB) Marang, Terengganu

SITI HAJAR ABDUL RAUF, SITI HAJAR ABU BAKAR AH & HARIS ABD WAHAB

ABSTRAK

Jaringan sosial memainkan peranan yang sangat penting dalam penyampaian perkhidmatan kebajikan bagi meningkatkan kesejahteraan hidup kanak-kanak yang ditempatkan dalam institusi kebajikan. Satu kajian telah dilakukan untuk mengeksplorasi sektor-sektor yang terlibat dalam pelaksanaan amalan jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak yang ditempatkan di Sekolah Tunas Bakti (STB) Marang, Terengganu. Kajian dilakukan menggunakan reka bentuk kualitatif tradisi Penjanaan Teori untuk mendapatkan data kajian. Satu set protokol temu bual telah dibina sebagai panduan untuk melaksanakan temu bual secara bersemuka dan mendalam terhadap 30 orang responden yang terdiri daripada 24 agensi berlainan. Hasil kajian mendapati bahawa terdapat lebih kurang 50 buah agensi yang terlibat dalam penyediaan, pembekalan dan penyampaian keperluan makanan dan minuman; 37 buah agensi yang terlibat dalam penyediaan, pembekalan dan penyampaian keperluan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain; serta 10 pihak yang terlibat dalam penyediaan perkhidmatan kesihatan kanak-kanak di STB Marang. Dapatan kajian memberi implikasi kepada pihak yang berkepentingan seperti Jabatan Kebajikan Masyarakat agar dapat melipatgandakan usaha membentuk jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak secara bersepadu dengan pelbagai pihak termasuklah sektor formal, sektor tidak formal, sektor voluntari, sektor swasta dan individu perseorangan untuk meningkatkan kesejahteraan hidup kakak-kanak; khususnya kanak-kanak dalam jagaan institusi.

Kata kunci: jaringan sosial; jaringan kebajikan; kanak-kanak; penyampaian perkhidmatan; agensi sosial

ABSTRACT

Social network plays an important role in delivering welfare services to increase child well-being especially children in institutional care. A study was conducted to explore the sectors involved in the implementation of the practice of child welfare services network located at Sekolah Tunas Bakti (STB) Marang, Terengganu. The study which is qualitative in its approach utilised Grounded Theory to gather data. A set of interview protocol was designed to guide a series of face-to-face and in-depth interviews among 30 respondents that come from 24 different agencies. The study found more than 50 agencies involved in preparing, supplying and delivering the needs of food and drink; 37 agencies involved in preparing, supplying and delivering the needs of insurance, shelter, clothes, and other needs; and 10 parties involved in health services. As an overall impact, the study provided implications to the concerned parties such as Social Welfare Department to redouble efforts to form an integrated child welfare network services with various parties including the formal sector, informal sector, voluntary sector, private sector and individuals to improve child well-being; particularly children in institutional care.

Keywords: social networks; welfare networks; children; service delivery; social agency

PENDAHULUAN

Manusia dan sosial tidak dapat dipisahkan. Manusia yang memisahkan dirinya daripada individu lain adalah manusia yang melanggar fitrah dirinya sendiri. Dalam memenuhi tuntutan fitrah tersebut, terdapat kerja, tugas dan tanggungjawab sosial yang mesti dipenuhi oleh setiap individu di samping matlamat, perancangan dan pengurusan

yang mesti dilaksanakan mengikut asas yang telah digariskan oleh Allah S.W.T dan Rasulullah s.a.w berlandaskan akidah, syariah dan juga akhlak. Dalam memenuhi tuntutan fitrah kehidupan, setiap individu memerlukan individu yang lain dalam kehidupannya. Apatah lagi apabila individu berkenaan adalah seorang kanak-kanak yang serba kekurangan dari segi mental dan fizikal serta ditempatkan dalam jagaan institusi.

Kanak-kanak, khususnya kanak-kanak terbiar, miskin, yatim-piatu, teraniaya dan sebagainya perlu dibantu menjalani kehidupan yang sejahtera. Bagi kanak-kanak yang ditempatkan dalam jagaan institusi, tindakan menempatkan mereka ke dalam sesebuah institusi; sama ada institusi awam atau swasta, tindakan ini merupakan satu intervensi untuk menyelamatkan kanak-kanak berkenaan daripada ibu bapa atau penjaga yang “teruk” (*bad parents*) dan pengaruh negatif. Tindakan ini merupakan “nafas” baharu dalam kehidupan mereka. Keadaan ini hanya akan dikecapi oleh kanak-kanak sekiranya mereka dipindahkan atau diasingkan daripada ibu bapa, keluarga, budaya atau komuniti asal kanak-kanak berkenaan (Roy, 2021; Tharshini, Fauziah Ibrahim, Mohd Suhaimi Mohamad, & Zakaria, 2020; Horner, 2012).

Di Malaysia, “nafas” baharu ini dipertanggungjawabkan kepada Jabatan Kebajikan Masyarakat (JKM). Kanak-kanak yang terlibat memulakan kehidupan baharu mereka berdasarkan kepada masalah atau kes yang dihadapi di bawah peruntukan Akta Kanak-kanak 2001 (pindaan 2016). Masalah atau kes yang dihadapi akan menentukan jenis-jenis perkhidmatan kebajikan kanak-kanak yang bakal diterima oleh mereka. Namun begitu, pihak JKM; khususnya institusi-institusi yang menjaga kanak-kanak ini tidak dapat memberikan kehidupan atau “nafas” baharu kepada kanak-kanak yang terlibat secara sendirian. JKM memerlukan jaringan kebajikan daripada semua sektor sosial yang terdapat dalam masyarakat untuk sama-sama menjaga dan memulihara kanak-kanak yang terlibat. Tanpa jaringan kebajikan daripada semua pihak, sudah tentu amat sukar bagi pihak JKM melaksanakan tanggungjawab ini.

Justeru, kajian ini dilakukan di STB Marang, Terengganu memandangkan institusi jagaan ini merupakan Sekolah Diluluskan yang menempatkan kanak-kanak yang diberi perlindungan dan pemulihan mengikut Seksyen 38, Akta Kanak-kanak 2001. Mereka juga merupakan kanak-kanak perempuan yang terlibat dengan jenayah dan tidak terkawal. Di samping itu, ada dalam kalangan mereka yang terlibat dengan kesalahan seksual dan mengandung. Keadaan ini memerlukan satu sistem jaringan perkhidmatan yang eksklusif dan bersepadu untuk mereka.

KONSEP JARINGAN SOSIAL

Jaringan sosial merupakan teras kehidupan manusia sejak zaman memburu sehingga kini. Manusia

dihubungkan antara satu sama lain melalui satu ikatan perhubungan dan kebergantungan yang wujud antara satu sama lain. Menurut Kadushin (2012), perkataan “*networks*” tidak boleh disamakan dengan perkataan “*networking*”. Ini kerana “*Networks are interconnected relationship, durable patterns of interaction, and interpersonal threads that comprise a social fabric*” (Garbarino, 1982: halaman 4). Konsep asas jaringan pula menerangkan jaringan adalah “*a collection of points, partially connected with each other*” (Polister, 1980: halaman 71). Seterusnya, beberapa fahaman klasik (seperti, Bott, 1957; Mitchell, 1969; Wellman, 1979) mendefinisikan jaringan sosial sebagai satu set rangkaian sambungan hubungan yang menyediakan sistem maklumat.

Jaringan kemudiannya telah dipadankan dengan konsep jaringan sosial; iaitu sebagai hubungan di antara sekumpulan individu (walau hanya dalam kalangan ahli keluarga). Melalui konsep ini, jaringan sosial dilihat sebagai struktur perhubungan yang berlaku apabila wujudnya permintaan terhadap keperluan, sokongan mahupun bantuan dalam kalangan masyarakat serta menjadi rangkaian terhadap hubungan komunikasi (Fernández-Peña, Molina, & Valero 2018).

Westaby, Pfaff dan Redding (2014) mendefinisikan jaringan sosial sebagai satu set ikatan unit-unit sosial yang dihubungkan di antara satu sama lain. Terdapat tiga perkara penting yang menjelaskan tentang definisi ini. Pertama, jaringan mempunyai batas atau sempadan. Ini bermakna, kriteria-kriteria yang wujud menentukan ahli-ahli dalam satu jaringan. Sempadan yang wujud dalam sesetengah jaringan, contohnya dalam sistem kekeluargaan, sekumpulan rakan dan kumpulan kerja biasanya senang untuk ditentukan kerana jaringan yang wujud adalah jelas. Tetapi, dalam satu sistem sosial yang besar, jaringan sosial diandaikan telah tertanam (*embedded*). Oleh itu, sempadan yang wujud dalam kumpulan sosial yang besar sangat sukar untuk didefinisikan.

Kedua, jaringan adalah saling berhubung. Setiap ahli mesti mempunyai ikatan dengan ahli-ahli yang lain ataupun berpotensi untuk membina ikatan dengan ahli-ahli dalam jaringan sosial untuk menjadi sebahagian daripada ahli dalam jaringan sosial. Ikatan ini boleh terjadi sama ada secara langsung ataupun tidak langsung. Walau bagaimanapun, mungkin ada di antara ahli-ahli yang terpinggir atau dipinggirkan dalam jaringan. Namun, apa yang lebih utama adalah setiap ahli mesti dihubungkan dengan ahli-ahli yang lain agar boleh dilihat sebagai sebahagian daripada jaringan.

Ketiga, unit sosial. Analisis jaringan boleh diaplikasikan kepada unit-unit sosial yang lebih luas. Ia boleh diaplikasikan secara individu; iaitu untuk jaringan sokongan sosial. Malahan, ia juga boleh diaplikasikan kepada agensi-agensi perkhidmatan sosial, institusi sosial dalam komuniti tempatan atau bangsa dalam ekonomi global. Dalam kepelbagaian profesion seperti kerja sosial, analisis jaringan sosial boleh diaplikasikan secara langsung kepada kajian yang berbentuk praktis klinikal, analisis polisi sosial, organisasi komuniti dan pengurusan organisasi (Hasan & Koning, 2020).

Secara umumnya, konsep jaringan sosial mengandungi satu set fenomena sosial yang kompleks. Berdasarkan analisis dokumen yang dilakukan, didapati konsep jaringan sosial boleh dijelaskan berdasarkan dua aspek, iaitu:

1. Jaringan sosial dari aspek hubungan; dan,
2. Jaringan sosial dari aspek struktur.

KONSEP JARINGAN SOSIAL DARI ASPEK HUBUNGAN

Ciri-ciri perhubungan memfokuskan kepada intipati hubungan sosial dalam kalangan ahli-ahli jaringan dan bentuk hubungan yang wujud. Kajian berkaitan dengan ciri-ciri perhubungan (*relational properties*) biasanya cuba memahami tentang kenapa wujudnya satu-satu jaringan dan fungsi jaringan. Misalnya, Streeter dan Gillespie (1992) mendapati sumber, maklumat, pengaruh dan sokongan sosial merupakan asas dalam suatu hubungan.

Menurut Zhao, Liu, Wang dan Li (2017), jaringan sosial dilihat sebagai hubungan-hubungan sosial yang melingkari kehidupan individu. Hubungan sosial ini digambarkan secara ironik sebagai sekumpulan sendi (*nodes*) dan ikatan (*ties*). Sekumpulan “sendi” ini digambarkan sebagai aktor yang mungkin terdiri daripada individu-individu atau organisasi-organisasi yang wujud di dalam sesebuah jaringan sosial. “Ikatan” pula menggambarkan hubungan yang wujud di antara individu-individu tersebut; iaitu kewujudan hubungan sosial di antara aktor.

Kadushin (2012) pula mendefinisikan jaringan sosial sebagai satu set perhubungan yang wujud di antara objek-objek yang mungkin terdiri daripada orang perseorangan, organisasi, bangsa, item-item yang mungkin diperolehi melalui pencarian *google*, sel-sel otak ataupun alat ubah elektrik. Namun begitu, dalam sains sosial, alat ubah elektrik tidak dikira sebagai satu bentuk jaringan. Jaringan sosial yang dimaksudkan merangkumi jaringan yang terbentuk melalui persahabatan, kasih sayang,

kuasa, idea dan mungkin disebabkan oleh penyakit yang dihadapi.

Seterusnya, Ghahtarani, Sheikhmohammady, & Rostami (2020) mentakrifkan jaringan sebagai satu gugusan norma, nilai dan jangkaan yang dikongsi secara bersama di antara ahli-ahli dalam satu kumpulan sosial. Gupta et al., (2018) juga mempunyai pendapat yang sama. Jaringan sosial melibatkan ahli dalam jumlah yang besar; iaitu melibatkan kawan-kawan, kejiranan, saudara-mara dan rakan sekerja berasaskan tempat kerja atau kediaman. Perkembangan revolusi teknologi kemudiannya mendorong pembentukan jaringan sosial yang berasaskan *internet*. Semakin bertambah bilangan individu yang saling mengenali, semakin meningkat interaksi yang berlaku melalui talian telefon dan *internet*. Adaptasi berkekalan dan secara berterusan berlaku disebabkan ikatan pertalian yang berlaku secara personal sehingga menghasilkan jaringan sosial yang besar dalam kalangan masyarakat.

KONSEP JARINGAN SOSIAL DARI ASPEK STRUKTUR

Struktur menggambarkan atau menghuraikan cara-cara yang sesuai atau sepadan dalam kalangan ahli-ahli jaringan untuk membentuk jaringan sosial. Struktur jaringan boleh dibahagikan kepada tiga tahap analisis; iaitu ahli secara individu, sub-kumpulan dan jumlah jaringan.

Struktur jaringan ahli-ahli secara individu merujuk kepada perbezaan perhubungan dalam kalangan ahli-ahli yang berbeza. Perbezaan yang wujud boleh digunakan untuk mengenal pasti peranan individu dalam jaringan sama ada sebagai bintang (*star*), *liaison*; sebagai penghubung, *bridge*; individu yang mempertemukan individu dengan individu lain, dan *gatekeeper*; sebagai pemain utama atau penjaga maklumat (Tichy & Fombrun 1979; Paulson 1985).

Sub-kumpulan sebagai unit analisis pula menggambarkan ciri-ciri kluster secara keseluruhan. Kebanyakan jaringan sosial mengandungi titik tumpuan apabila mengandungi banyak pertalian di antara ahli. Ukuran yang digunakan pada tahap ini menjelaskan kedua-dua ciri berstruktur sub-kumpulan dan bagaimana sub-kumpulan sesuai atau sepadan dengan jaringan secara keseluruhannya. Jumlah jaringan adalah keseluruhan struktur dan sub-kumpulan yang terbentuk atau terhasil daripada satu ikatan yang sama dalam satu ruang lingkup jaringan sosial yang sama.

Dunbar (2020) mentakrifkan jaringan sosial sebagai satu struktur sosial yang terbentuk melalui nod. Individu mahupun organisasi dihubungkan melalui satu atau lebih perhubungan atau kesalingbergantungan. Misalnya, individu dan organisasi dihubungkan melalui kepercayaan nilai, idea, pertukaran kewangan, perdagangan, persahabatan, ikatan kekeluargaan, keberkesanan peranan sosial yang dimainkan (seperti, rasa hormat, tidak suka dan sebagainya), atau tindakan seperti bercakap, keluar makan bersama-sama. Dalam bentuk yang paling ringkas, jaringan sosial adalah huraian atau gambaran semua ikatan yang terbentuk di antara nod-nod yang terlibat. Semakin meningkat ikatan yang berlaku di antara individu dalam suatu jaringan, semakin tinggi pengetahuan, pengaruh dan kuasa yang dimiliki oleh aktor-aktor utama. Apa yang lebih penting dan yang paling utama adalah kuasa untuk mengawal aktor-aktor dalam jaringan (Avin, Lotker, Peleg, Pignolet & Turkel 2018).

Pendek kata, jaringan sosial merupakan struktur sosial yang wujud di antara aktor yang merupakan individu atau organisasi (Sparrowe, Liden, Wayne & Kraimer 2017). Ia menerangkan cara bagaimana individu-individu dan organisasi-organisasi dihubungkan melalui pelbagai situasi sosial, sama ada menerusi hubungan atau situasi formal atau tidak formal. Jaringan sosial boleh beroperasi pada pelbagai tahap. Contohnya, pada tahap anggota keluarga yang termuda kepada yang tertua, daripada keluarga kepada komuniti dan daripada sesebuah kumpulan sosial kepada tahap negara. Jaringan sosial yang dianggotai atau dipunyai oleh individu penting kerana jaringan menentukan cara-cara untuk bertindak balas atau menyelesaikan sesuatu masalah yang wujud dalam kehidupan individu tersebut. Jaringan juga menentukan cara pengurusan sesebuah organisasi serta tahap kejayaan seseorang individu di dalam mencapai matlamat hidupnya (Siti Balqis, Siti Hajar, Jal Zabdi & Siti Hajar 2021).

METODOLOGI

Kajian ini dilakukan menggunakan pendekatan kualitatif tradisi Penjanaan Teori (*Grounded Theory*). Menggunakan teknik persampelan bertujuan (*purposive sampling*), pengkaji hanya memilih Sekolah Tunas Bakti (STB) Marang yang menempatkan kanak-kanak perempuan sebagai perwakilan kajian ini. Kajian ini tidak melibatkan STB untuk kanak-kanak lelaki. Pengkaji memilih STB yang menempatkan kanak-kanak perempuan

sahaja kerana berbanding kanak-kanak lelaki; kanak-kanak perempuan yang berada dalam institusi ini mempunyai satu keperluan unik; iaitu keperluan reproduktif yang tidak dapat dikaji dalam kalangan kanak-kanak lelaki. Keperluan reproduktif yang dimaksudkan adalah ada dalam kalangan kanak-kanak perempuan yang dimasukkan ke dalam STB kerana kesalahan seksual dan mengandung. Keperluan ini menyebabkan mereka memerlukan satu sistem jaringan perkhidmatan yang eksklusif untuk mereka.

Data-data kajian diperolehi melalui temu bual secara bersemuka berasaskan soalan semi struktur yang telah disediakan. Manakala, dari segi teknik persampelan, kajian ini menggunakan dua teknik persampelan mengikut kesesuaian tahap kajian; iaitu teknik persampelan bertujuan jenis persampelan teori dan teknik persampelan bola salji. Menggunakan teknik persampelan bertujuan jenis persampelan teori, pengkaji telah memilih institusi yang menyediakan perkhidmatan pemulihan; iaitu STB Marang dilakukan secara sengaja (*purposive sampling*). Dari segi tahap pengumpulan data pula, sebelum pengumpulan data dilakukan, pengkaji menggunakan pensampelan teori atau konsep (*theory or concept sampling*) bagi memastikan teknik pensampelan yang digunakan sesuai atau relevan dengan konsep dan/atau teori yang digunakan bagi menjelaskan fenomena sosial yang dikaji. Cara ini dilakukan untuk membantu pengkaji melakukan yang terbaik dalam pembangunan teori yang dilakukan (Siti Hajar 2015).

Setelah mendapat data daripada pihak JKM dan pihak institusi, pengkaji membuat pertimbangan untuk teknik pengumpulan data yang seterusnya; iaitu menggunakan teknik persampelan bola salji (*snowball sampling*). Semasa memulakan dan melakukan proses pengumpulan data terhadap pihak-pihak yang terlibat, pengkaji menggunakan teknik persampelan ini memandangkan pengkaji tidak mengenali organisasi/agensi dan/ individu-individu yang terlibat. Dengan cara ini, pengkaji dapat mengeksplorasi fenomena yang kompleks; iaitu dapat mengenal pasti pihak dan individu yang terlibat secara khusus, cara dan bentuk jaringan yang terjalin, pertalian di antara pihak-pihak yang terlibat, agihan jaringan dengan lebih terperinci serta melakukan pemetaan terhadap jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak di Malaysia secara keseluruhannya (Siti Nurkhairina Mohd Nor, Mohammad Rahim Kamaluddin, & Wan Shahrazad Wan Sulaiman, 2019; Creswell & Creswell 2018).

Bagi menganalisis data kajian, perisian NVivo9 telah digunakan untuk menganalisis dan menguruskan data-data yang diperolehi. Penganalisaan data dilakukan dengan menggunakan tema-tema dan sub-tema yang telah ditentukan oleh pengkaji berdasarkan sorotan literatur dan kerangka konseptual yang dibentuk oleh pengkaji dengan melakukan *koding* dan *annotation* berasaskan *nodes* yang telah dilakukan. Penggunaan perisian ini sangat penting bagi pengkaji untuk melihat pembentukan jaringan yang terbina dan hubungan yang berlaku di antara subjek kajian.

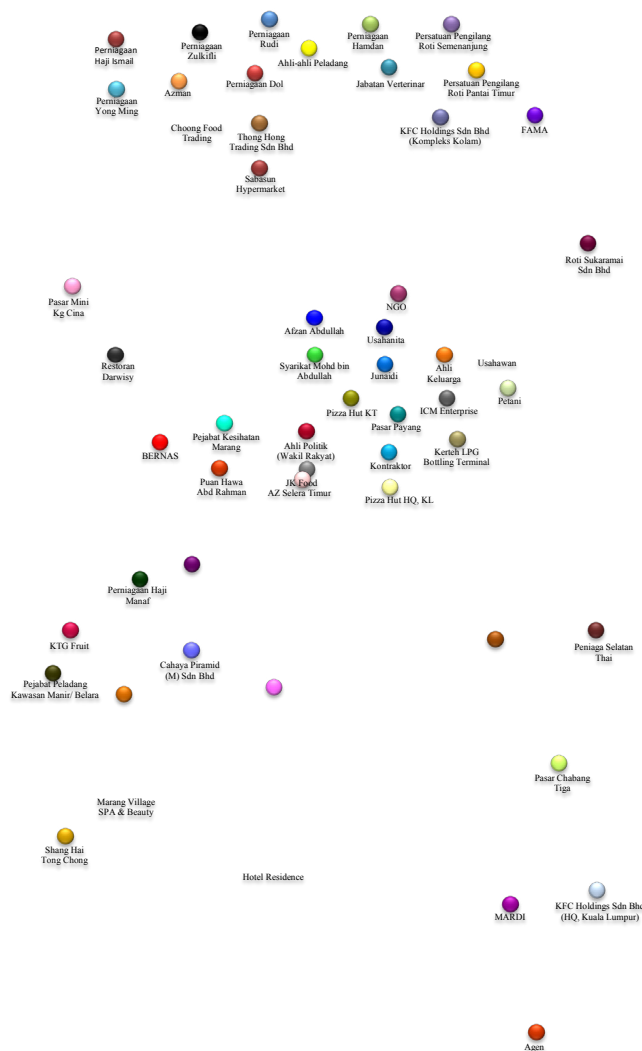
HASIL KAJIAN DAN PERBINCANGAN

Kajian ini mendapati bahawa pihak STB Marang telah membentuk jaringan kebajikan dengan pelbagai pihak; iaitu dengan sektor formal dan sektor tidak formal bagi memenuhi segala keperluan yang

diperlukan. Contohnya, bagi memenuhi keperluan makanan dan minuman untuk kanak-kanak di STB Marang, antara pihak yang terlibat dalam jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak adalah seperti yang dipetakan dalam Rajah 1 di bawah.

Terdapat lebih kurang 50 buah agensi terlibat dalam penyediaan, pembekalan dan penyampaian keperluan makanan dan minuman kanak-kanak di STB Marang. Pihak-pihak yang terlibat terdiri daripada pelbagai agensi; iaitu daripada sektor kerajaan, swasta, sukarela, individu perseorangan dan juga ahli keluarga. Setiap agensi dan individu-individu yang terlibat diwarnakan dengan warna yang berbeza (merujuk kepada Rajah 1 di bawah) disebabkan perbezaan peranan sosial yang dimainkan.

Seterusnya, bagi perkhidmatan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain, pihak-pihak yang terlibat adalah seperti yang dipaparkan di dalam Rajah 2.

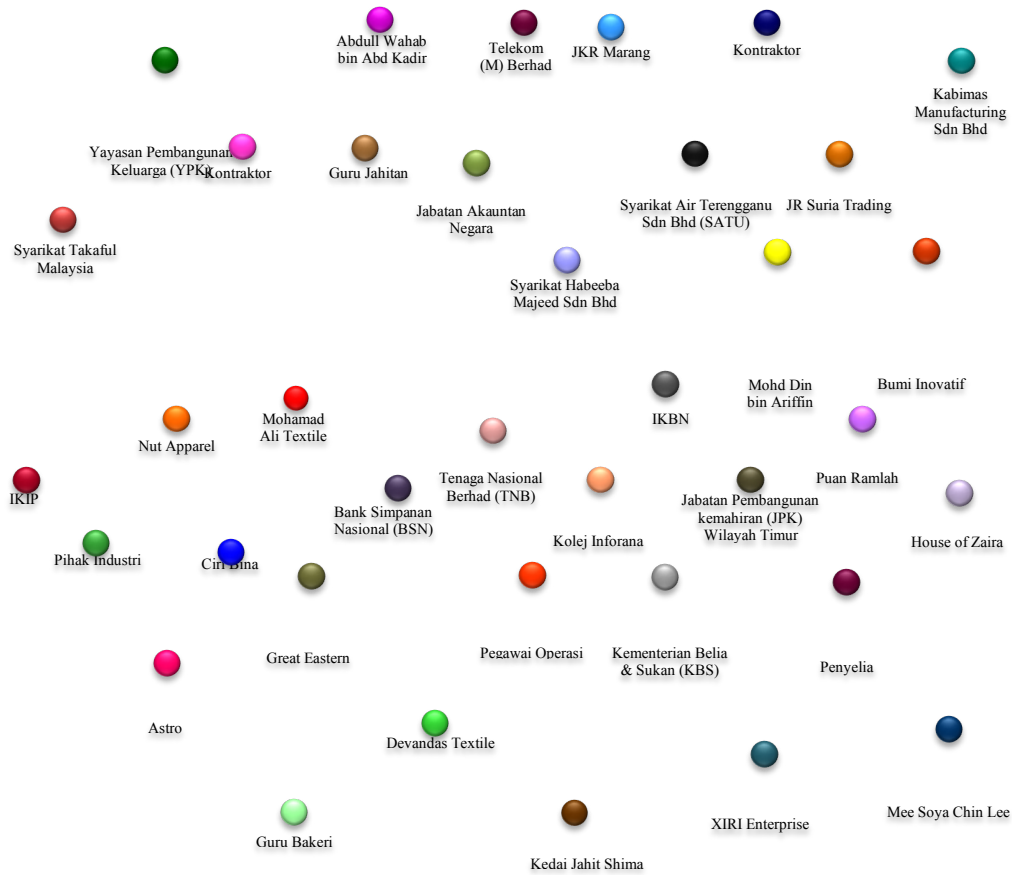

RAJAH 1. Pihak yang Terlibat dalam Jaringan Perkhidmatan Kebajikan Makanan dan Minuman di STB Marang

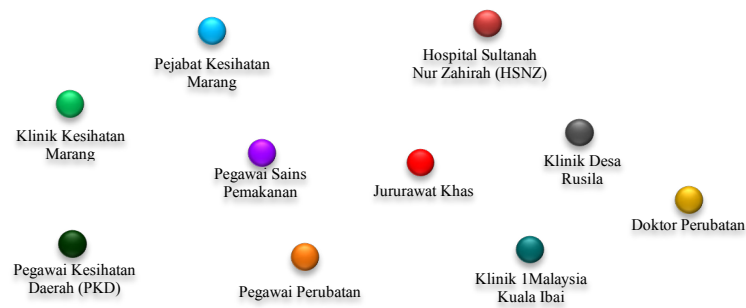
Terdapat 37 buah agensi terlibat dalam penyediaan, pembekalan dan penyampaian keperluan perkhidmatan ini.

Begitu juga dengan perkhidmatan kesihatan. Jaringan kebajikan telah dibentuk dengan

pihak-pihak yang mempunyai kepakaran dalam perkhidmatan kesihatan. Terdapat 10 pihak yang terlibat dalam penyediaan perkhidmatan kesihatan. Pihak-pihak yang terlibat adalah seperti di dalam Rajah 3.

RAJAH 2. Pihak yang Terlibat dalam Jaringan Perkhidmatan Insurans, Tempat Tinggal, Pakaian dan Keperluan-keperluan lain di STB Marang

RAJAH 3. Pihak yang Terlibat dalam Jaringan Perkhidmatan Kesihatan di STB Marang

Antaranya, Pejabat Kesihatan Marang, Klinik Kesihatan Marang, Klinik 1Malaysia, Klinik Desa Rusila dan Hospital Sultanah Nur Zahirah (HSNZ). Jaringan kebajikan dibentuk bagi mendapatkan perkhidmatan kesihatan khususnya kepada kanak-kanak yang berada di dalam jagaan institusi. Pada masa yang sama, hubungan dengan Pegawai Sains Pemakanan dan Pegawai Kesihatan Daerah yang bertugas di Pejabat Kesihatan Marang yang dibentuk bagi memeriksa menu-menu yang disediakan kepada pelatih-pelatih tersebut. Selain itu, jaringan kebajikan dengan jururawat khas juga dibina bagi memastikan kanak-kanak hamil mendapat rawatan kesihatan yang sepatutnya.

HUBUNGAN PERANAN, FUNGSI DAN TANGGUNGJAWAB ANTARA PIHAK-PIHAK YANG TERLIBAT DALAM IKATAN JARINGAN KEBAJIKAN KANAK-KANAK DI STB MARANG

Kanak-kanak perlu membesar dan menjalani kehidupan dalam sebuah ekologi sosial yang seimbang dan harmoni. Perkara ini dapat dijelaskan melalui Model Ekologi Brofenbrenner yang telah diperkenalkan oleh Brofenbrenner (1979) dan Tietjen (1989). Hasil kajian ini walau bagaimanapun, hanya menggambarkan sistem sosial mikrosistem kanak-kanak yang menjalani kehidupan di STB Marang. Gambaran perkembangan kehidupan kanak-kanak yang berada dalam jagaan institusi; iaitu di STB Marang adalah seperti yang digambarkan melalui Rajah 4 di bawah.

Peranan pihak institusi dalam memenuhi hak kehidupan kanak-kanak di STB Marang sememangnya tidak dapat disangkal. Kajian yang dilakukan mendapati bahawa pihak institusi telah membentuk jaringan kebajikan dengan pelbagai pihak seperti Perniagaan Haji Manaf, Cahaya Piramid (M) Sdn Bhd, Roti Sukaramai Sdn Bhd, Syarikat Mohd bin Abdullah, Pertubuhan Peladang Kawasan Manir/Belara, KFC Holdings Sdn Bhd, Pizza Hut, Puan Hawa Abd Rahman, AZ Selera Timur dan Restoran Darwisy. Perkhidmatan-perkhidmatan yang disampaikan oleh agensi-agensi sosial ini secara khusus adalah terhadap kanak-kanak di STB Marang.

Selain itu, STB Marang turut menjalinkan jaringan kebajikan dengan agensi-agensi sosial yang lain. Misalnya, Perniagaan Haji Manaf membentuk jaringan kebajikan dengan Perniagaan Hamdan, Perniagaan Rudi, Perniagaan Zulkifli, Perniagaan Haji Ismail, Perniagaan Yong Ming, Azman, KTG Fruit, Afzan Abdullah, Junaidi dan Choong Food

Trading; Cahaya Piramid (M) Sdn Bhd membentuk jaringan kebajikan dengan ICM Enterprise, Agen, Petani dan juga BERNAS; Roti Sukaramai Sdn Bhd membentuk jaringan kebajikan dengan Thong Hong Trading Sdn Bhd, Persatuan Pengilang Roti Semenanjung, Persatuan Pengilang Roti Pantai Timur, Shang Hai Tong Chong, JK Food, Sabasun Hypermarket dan ahli keluarga; Syarikat Mohd bin Abdullah membentuk jaringan kebajikan dengan Kerteh LPG Bottling Terminal; Pertubuhan Peladang Kawasan Manir/ Belara membentuk jaringan kebajikan dengan ahli-ahli peladang, MARDI, Jabatan Verterinar, FAMA dan Perniagaan Dol; KFC Holdings Sdn Bhd cawangan Kompleks Kolam Kuala Terengganu membentuk jaringan kebajikan dengan Ibu Pejabat KFC Holdings Sdn Bhd Kuala Lumpur; Pizza Hut Kuala Terengganu membentuk jaringan kebajikan dengan Ibu Pejabat Pizza Hut Kuala Lumpur; Puan Hawa Abd Rahman membentuk jaringan kebajikan dengan Marang Village Beauty & SPA, Hotel Residence, usahawan, usahanita, NGO dan juga ahli politik (wakil rakyat); AZ Selera Timur pula membentuk jaringan kebajikan dengan Pasar Chabang Tiga dan Syarikat Mohd bin Abdullah; dan Restoran Darwisy pula membentuk jaringan kebajikan dengan pembekal-pembekal daripada Pasar Payang dan juga Syarikat Mohd bin Abdullah. Semua pembentukan jaringan kebajikan yang berlaku ini adalah bagi memenuhi keperluan makanan dan minuman kanak-kanak di STB Marang.

Begitu juga bagi memenuhi keperluan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain. Pihak institusi juga telah membentuk jaringan kebajikan dengan pelbagai pihak seperti Syarikat Takaful Malaysia Berhad, Bank Simpanan Nasional (BSN), Syarikat Habeeba Majeed Sdn Bhd, Abdull Wahab bin Abdul Kadir, Syarikat Air Terengganu (SATU), Kabimas Manufacturing Sdn Bhd, Nut Apparel, Jabatan Akauntan Negara, Bumi Inovatif, Telekom (M) Berhad, Tenaga Nasional Berhad (TNB), Yayasan Pembangunan Keluarga (YPK), Jabatan Pembangunan Kemahiran (JPK) Wilayah Timur, Kementerian Belia dan Sukan (KBS), JKR Marang, Great Eastern, Astro, Kedai Jahit Shima, Devandas Textiles, XIRI Enterprise, House of Zaira, Mohamad Ali Textiles, JR Suria Trading, Puan Ramlah dan Encik Mohd Din bin Ariffin.

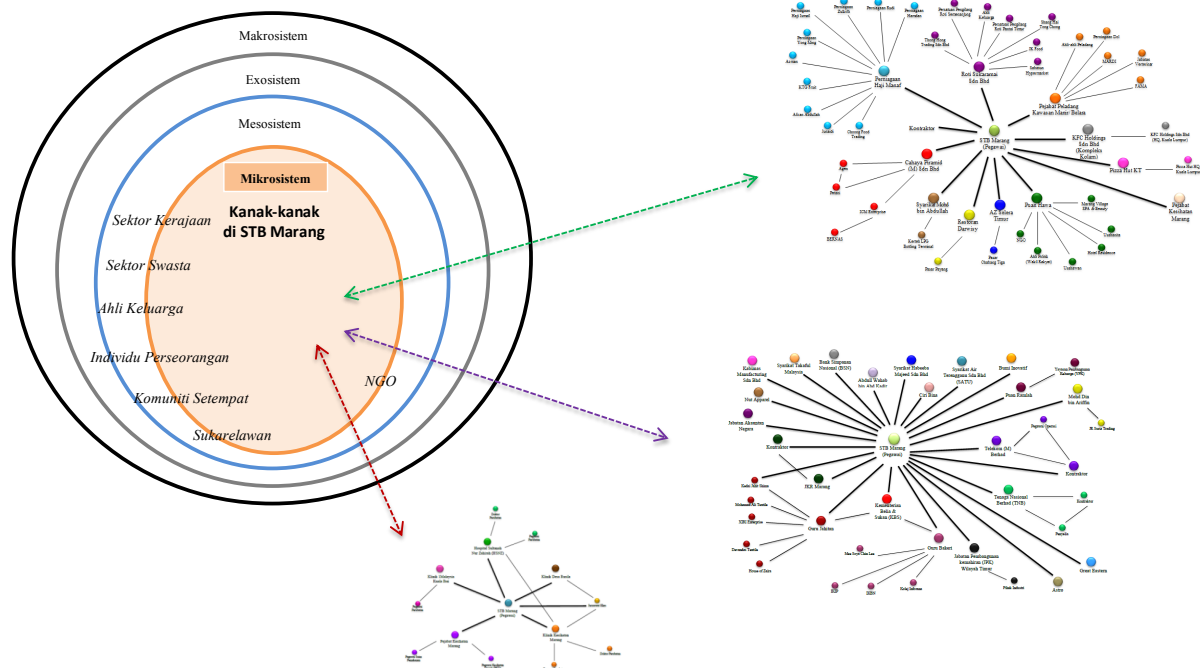
Pembentukan jaringan kebajikan bagi memenuhi keperluan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain adalah agak berbeza jika dibandingkan dengan pembentukan

jaringan kebajikan yang dilakukan bagi memenuhi keperluan makanan dan minuman. Ini kerana, bagi memenuhi keperluan makanan dan minuman, kebanyakan jaringan kebajikan yang dibentuk adalah disebabkan oleh sistem kontrak yang telah dibina sama ada melalui Kontrak Pusat Sistem Panel ataupun kontrak melalui JKM Negeri. Hanya agensi-agensi sosial yang dilantik sahaja mempunyai kebebasan atau “kuasa” untuk membentuk jaringan kebajikan dengan agensi sosial lain yang menawarkan perkhidmatan yang diperlukan. Tetapi, berbeza pula dengan barang-barang dan perkhidmatan bagi memenuhi keperluan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain. Pihak institusi; iaitu STB Marang bebas untuk membentuk jaringan kebajikan dengan mana-mana agensi sosial yang bersesuaian. Akan tetapi, jaringan kebajikan yang dibina mestilah melalui tiga sebut harga yang diperolehi daripada pasaran semasa. Kebebasan yang dimiliki ini membolehkan STB Marang meluaskan rangkaian jaringan kebajikan dengan melibatkan pelbagai agensi sosial yang terdapat dalam pasaran pada kos yang paling minimum.

Rangkaian jaringan kebajikan yang dilakukan oleh STB Marang bukan sahaja melalui Kontrak

Pusat Sistem Panel, kontrak melalui JKM Negeri dan pasaran semasa, malahan jaringan kebajikan secara *smart-partnership* melalui agensi kerajaan dan agensi separa kerajaan juga turut dilakukan. Jaringan kebajikan secara *smart-partnership* yang dilakukan oleh pihak institusi bukan sahaja untuk memenuhi keperluan makanan dan minuman, malahan cara ini turut dilakukan bagi memenuhi keperluan tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain. Bagi keperluan tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain, *smart-partnership* dilakukan dengan agensi-agensi seperti Jabatan Akauntan Negara, JKR Marang, Kementerian Belia dan Sukan, Jabatan Pembangunan Kemahiran (JPK), Syarikat Air Terengganu (SATU), Tenaga Nasional Berhad (TNB) dan Telekom Malaysia Berhad. Pelbagai agensi yang terlibat melalui pelbagai kaedah pembentukan jaringan kebajikan dapat meningkatkan lagi kepadatan jaringan kebajikan yang berlaku dalam institusi.

Manakala, pembentukan jaringan kebajikan bagi perkhidmatan kesihatan yang disediakan oleh pihak institusi kepada pelatih-pelatih di STB Marang hanyalah secara *smart-partnership* di antara agensi kerajaan.

RAJAH 4. Diagram Jaringan Perkhidmatan Kebajikan Kanak-kanak di STB Marang bagi Memenuhi Hak Kehidupan

Jaringan kebajikan yang dilakukan hanyalah dengan klinik atau hospital kerajaan sahaja. Tiada sebarang bentuk jaringan kebajikan yang dilakukan oleh STB Marang dengan klinik-klinik swasta mahupun doktor-doktor perubatan atau pergigian secara persendirian. Jaringan kebajikan yang terbentuk hanyalah dengan Klinik Desa Marang, Klinik Desa Rusila, Klinik 1Malaysia, Hospital Sultanah Nur Zahirah dan Pejabat Kesihatan Marang sahaja. Perkara ini dapat dibuktikan apabila informan utama (6) mengatakan:

“...Tak ada. Tak pernah bawa mereka ni ke klinik-klinik swasta. Kita memang tak akan pergi ke klinik-klinik swasta. Kita memang akan hantar ke hospital kerajaan sahaja...”

(Sumber: Informan Utama (6), 12/02/2014, jam 9.10 pagi)

Hasil temu bual ini jelas menunjukkan bahawa tiada penglibatan langsung sektor swasta mahupun persendirian dalam menyampaikan perkhidmatan kesihatan kepada pelatih-pelatih di STB Marang. Semua jaringan kebajikan yang dijalinan oleh pihak institusi bagi mendapatkan perkhidmatan kesihatan hanya melibatkan agensi kerajaan sahaja.

Pelbagai kaedah pembentukan jaringan kebajikan dan pelbagai agensi sosial yang terlibat dalam pembentukan jaringan kebajikan kanak-kanak di STB Marang dalam memenuhi hak kehidupan mereka. Perkara ini jelas menunjukkan bahawa STB Marang mempunyai kebebasan untuk membentuk jaringan kebajikan dengan pelbagai agensi sosial yang terdapat dalam komuniti bagi memenuhi keperluan item-item khusus yang tiada sebarang ikatan kontrak atau perjanjian. Bagi agensi-agensi yang mempunyai ikatan kontrak dengan STB Marang pula; sama ada Kontrak Pusat Sistem Panel ataupun kontrak melalui JKM Negeri, pihak JKM tidak menetapkan agensi sosial atau mana-mana individu khusus yang mereka harus berhubung untuk mendapatkan perkhidmatan yang diperlukan dan seterusnya menyampaikan perkhidmatan berkenaan kepada para pelatih di STB Marang. Akan tetapi, agensi-agensi sosial yang dilantik mempunyai kebebasan untuk membuat keputusan dan memilih mana-mana agensi sosial yang sesuai bagi memenuhi keperluan item-item yang diperlukan mengikut spesifikasi yang telah ditetapkan. Menurut informan-informan yang ditemu bual:

“...Hmm, ya. Bagi yang melibatkan kontrak, dia yang uruskan semuanya dengan siapa dia nak order. Tapi, bagi yang melibatkan pembelian terus pula, dalam sebut harga kita tu ada dah jenis-jenisnya, jenama apa yang kita nak. Macam minyak tu minyak cap buruh. Kita dah mesyuarat dah. Bila mereka

buat sebut harga tu, kiranya sebut harga bagi minyak yang diluluskan. Maknanya kalau dia tak boleh dapatkan minyak cap Buruh, dia kena bawa harga yang dekat-dekat dengan dia. Yang sama mutu dengan minyak cap Buruh. Ibu pejabat tak tetapkan. Tapi macam ni, kita kena buat tiga sebut harga. Kalau macam ada peruntukan kita kena cari tiga sebut harga yang ada lesen Kementerian Kewangan yang berdaftar dengan ROC...”

(Sumber: Informan Utama (1), 04/02/2014, 11.25 pagi)

“...Tidak, JKM tidak tetapkan. Saya sendiri yang menetapkan siapa yang saya pilih. Syaratnya saya yang hantar. Jadi, dari mana saya ambil tu tidak kisah dari mana-manapun...”

(Sumber: Peniagaan Haji Manaf, 05/02/2014, jam 11.15 pagi)

“...Ya, tak. Mereka tiada kaitan dengan STB. Hanya Kak Mah yang uruskan dan hantar roti yang sudah siap sedia untuk di makan. JKM tiada tetapkan dengan siapa kita perlu beli barang-barang. Mereka tidak campur. Kita berurusan dengan STB Marang terus. JKM tiada beri apa-apa syarat ataupun spesifikasi kepada kita...”

(Sumber: Syarikat Roti Sukaramai Sdn Bhd, 11/02/2014, 8.50 malam)

“...Tak. Ahli-ahli tidak berhubung langsung dengan pihak JKM. Mereka semua adalah daripada peladang. Kita di sini ada lebih kurang 2000 orang ahli peladang...”

(Sumber: Pertubuhan Peladang Kawasan Manir/ Belara, 04/02/2014, jam 3.25 petang)

Kepelbagaian agensi sosial yang terlibat ini menunjukkan bahawa kepadatan jaringan kebajikan yang berlaku di STB Marang adalah pada tahap yang tinggi. Mengikut Teori Jaringan Sosial, semakin meningkat jumlah bilangan jaringan kebajikan atau pertalian yang dilakukan, semakin tinggi kepadatan jaringan yang berlaku (Kadushin 2012). Justeru, dengan adanya pembentukan jaringan kebajikan dengan pelbagai pihak yang menawarkan pelbagai perkhidmatan dalam industri, sumber sokongan sosial yang diperolehi juga semakin meningkat. Peningkatan dalam sumber sokongan sosial ini sekaligus akan menyumbang kepada sistem penyampaian perkhidmatan kebajikan sosial kanak-kanak yang ditempatkan di STB Marang secara lebih efektif dan berkesan.

Walaupun terdapat pelbagai agensi sosial yang terlibat dalam rangkaian jaringan kebajikan yang terbentuk, kajian ini mendapati masih terdapat rangkaian yang harus dibentuk dan dipertingkatkan. Kewujudan keadaan kekurangan jaringan kebajikan yang diperlukan menyebabkan terbentuknya “lompong yang berstruktur” (*structural holes*) dalam sebuah rangkaian. Lompong yang tidak berstruktur berlaku dalam suatu jaringan disebabkan oleh ketiadaan atau tidak wujud jaringan perhubungan yang sepatutnya dengan agensi tertentu (Kadushin

2012). Perkara ini harus dititikberatkan oleh pihak institusi bagi memastikan kanak-kanak yang berada di dalam jagaan negara dapat menikmati hak kehidupan mereka dengan sempurna dan menjalani kehidupan mereka dengan lebih selesa.

Contohnya, dalam satu rangkaian mikrosistem kanak-kanak yang ditempatkan dalam jagaan institusi di STB Marang, pengkaji mendapati tiada penglibatan secara langsung daripada ibu bapa atau penjaga dan juga ahli keluarga kanak-kanak berkenaan sama ada bagi memenuhi keperluan makanan dan minuman, insurans, pakaian, tempat tinggal, keperluan-keperluan lain dan juga keperluan kesihatan. Namun begitu, pada peringkat tumbesaran dan perkembangan seorang kanak-kanak, mereka amat memerlukan kasih sayang, sokongan moral dan spiritual serta keperluan-keperluan berbentuk kebendaan daripada ahli keluarga terdekat mereka. Malangnya, ibu bapa atau penjaga dan ahli keluarga terdekat bagi kanak-kanak yang ditempatkan di STB Marang hanya sekadar melawat sahaja kanak-kanak yang berada dalam jagaan STB Marang. Kebanyakan daripada mereka berasal daripada keluarga yang miskin. Menurut informan yang ditemu bual, pihak institusi pernah menganjurkan majlis temu murni bersama ibu bapa atau penjaga kanak-kanak yang ditempatkan di STB Marang. Tetapi, malangnya kebanyakan daripada ibu bapa atau penjaga kanak-kanak berkenaan tidak dapat hadir disebabkan oleh masalah kewangan. Rentetan daripada perkara itu, ikatan jaringan kebajikan dan perhubungan di antara ibu bapa atau penjaga dengan kanak-kanak yang ditempatkan di STB Marang adalah berkurangan dan ini kemudiannya menyebabkan wujudnya lompong yang tidak berstruktur dalam satu ikatan sosial di antara mereka.

Keadaan yang berlaku dalam institusi jagaan negara di Malaysia adalah sangat berbeza dengan apa yang dipraktikkan di negara-negara maju. Di Scotland umpamanya, ibu bapa atau penjaga memainkan peranan yang sangat penting. Ibu bapa atau penjaga dilibatkan secara langsung walaupun anak-anak mereka ditempatkan dalam jagaan institusi. Bukan sekadar mengadakan lawatan untuk melihat keadaan anak-anak mereka yang ditempatkan dalam jagaan institusi, malahan mereka juga turut menjaga kebajikan anak-anak mereka seperti menjaga makan minum dan sokongan moral yang berterusan. Walaupun perkara ini mungkin dipandang remeh oleh sesetengah pihak, namun begitu perkara ini sangat penting untuk tumbesaran seorang kanak-kanak supaya dapat membesar dengan sihat dan sempurna.

Oleh itu, bagi memastikan kanak-kanak yang berada di dalam jagaan institusi menikmati hak kehidupan mereka dengan sempurna; sama ada dari segi keperluan makanan dan minuman yang berzat, keperluan tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain yang mencukupi serta tahap kesihatan baik, mereka bukan sahaja memerlukan pegawai-pegawai STB Marang dan ibu bapa atau penjaga mereka sahaja, malahan mereka juga memerlukan sokongan yang padu daripada komuniti setempat serta seluruh masyarakat supaya mereka dapat menjalani kehidupan yang sempurna. Namun begitu, kajian ini mendapati tiada penglibatan daripada komuniti setempat terhadap kanak-kanak yang ditempatkan di STB Marang. Ketiadaan penglibatan komuniti setempat juga menyebabkan wujudnya keadaan yang dipanggil “lompong yang berstruktur”.

Selain itu, penglibatan yang padu daripada Pertubuhan Bukan Kerajaan (NGO) dan juga individu perseorangan juga masih berkurangan. Keadaan ini juga menyebabkan berlakunya kelompangan dalam struktur sosial. Bagi menghasilkan satu ikatan jaringan kebajikan yang kukuh, NGO dan individu perseorangan juga patut dilibatkan segandingan dengan sektor-sektor sosial yang lain supaya kanak-kanak dapat menikmati kehidupan mereka dengan lebih sempurna. Contohnya, dalam memenuhi keperluan makanan dan minuman, sumbangan daripada NGO dan individu perseorangan sangat penting. Begitu juga bagi memenuhi keperluan tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain. Penglibatan NGO dan individu perseorangan dalam menyediakan segala keperluan ini dapat mengurangkan kos perbelanjaan institusi dan dapat membelanjakan lebih wang yang ada untuk kepentingan yang lain seperti meningkatkan kemahiran para pelatih.

Bagi perkhidmatan kesihatan, hasil kajian menunjukkan tiada langsung penglibatan daripada klinik-klinik swasta mahupun doktor perubatan atau pergigian secara personal untuk memberikan perkhidmatan kepada para pelatih di STB Marang. Walau bagaimanapun, kanak-kanak yang berada di STB Marang amat memerlukan perkhidmatan yang disediakan oleh mereka secara khusus disebabkan oleh kepakaran yang dimiliki. Keadaan ini juga menyebabkan wujudnya “lompong yang berstruktur” dalam sebuah jaringan kebajikan yang dibentuk.

Di samping itu, rangkaian jaringan kebajikan yang terbentuk juga mengandungi “lompong yang

berstruktur” disebabkan ketiadaan penglibatan sukarelawan dan juga pekerja sosial di STB Marang. Untuk memastikan kanak-kanak yang berada dalam jagaan institusi dapat menikmati semua hak kehidupan mereka dengan baik, bukan sahaja pegawai-pegawai yang berkhidmat di STB Marang yang harus menggalas tanggungjawab ini sepenuhnya, malahan STB Marang juga memerlukan penglibatan pekerja sosial dan sukarelawan dalam kalangan anggota masyarakat untuk sama-sama menggalas tanggungjawab yang diamanahkan ini. Penempatan pekerja sosial dan penglibatan sukarelawan di STB Marang adalah sangat perlu bagi membantu pihak pengurusan dan memastikan segala urusan di STB Marang berjalan dengan lancar. Kelompangan ini harus diperbaiki dan diatasi bagi mengatasi kewujudan keadaan yang dikenali sebagai “lompong yang berstruktur” di dalam Teori Jaringan Sosial.

KESIMPULAN

Amalan pelaksanaan jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak di institusi awam ini menggambarkan pembentukan jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak yang berlaku di STB Marang bagi memenuhi hak kehidupan mereka. Secara umumnya, didapati bahawa jaringan kebajikan yang berlaku di STB Marang adalah kurang membangun. Pembentukan jaringan kebajikan yang kurang aktif telah memberi kesan yang negatif terhadap pembangunan pembentukan jaringan kebajikan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak yang berada dalam jagaan institusi.

Kajian yang dilakukan mendapati bahawa STB Marang telah mengamalkan pendekatan *mixed economy of care* melalui pasaran kuasi (*quasi-market*) atau penswastan melalui kepelbagaian pihak yang terlibat dalam jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak di STB Marang, Terengganu. Agensi-agensi dan sektor-sektor sosial yang terlibat dikelaskan mengikut kategori perkhidmatan yang ditawarkan sama ada untuk memenuhi keperluan makanan dan minuman, insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain serta perkhidmatan kesihatan. Pembentukan jaringan kebajikan yang berlaku di antara agensi-agensi dan sektor-sektor sosial yang terlibat adalah melalui Kontrak Pusat Sistem Panel, pembelian terus, baucar dan *smart-partnership* di antara agensi kerajaan berdasarkan kepada Arahan Perbendaharaan 2008. Secara keseluruhannya, jenis jaringan kebajikan

yang terbentuk di antara STB Marang dengan agensi-agensi perkhidmatan yang lain adalah secara formal. Tiada jaringan kebajikan yang berbentuk tidak formal; khususnya jaringan yang terbentuk dengan keluarga dan komuniti setempat. Walaupun bentuk jaringan kebajikan ini telah diberi penekanan oleh pihak kerajaan sejak tahun 1990-an lagi, namun ketiadaan jaringan kebajikan secara tidak formal menyebabkan jaringan kebajikan secara bersepadu tidak dicapai.

Selain itu, polisi dan sistem pentadbiran yang telah ditetapkan juga menghalang pihak institusi untuk membina jaringan kebajikan secara terbuka. Didapati terdapat lebih kurang 50 pihak yang terlibat dalam memenuhi keperluan makanan dan minuman, 37 pihak yang terlibat bagi memenuhi keperluan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain serta 10 pihak yang terlibat dalam memenuhi keperluan kesihatan. Setiap agihan yang berlaku dalam jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak di STB Marang dihubungkan oleh polisi, dasar, institusi dan semua warga institusi, persamaan dari segi perkhidmatan, berada dalam satu kawasan geografi yang sama serta pemusatan. Dari segi peranan, fungsi dan tanggungjawab antara pihak-pihak yang terlibat dalam ikatan jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak, setiap agensi atau pihak yang terlibat memainkan peranan yang masing-masing dengan membekalkan bekalan makanan dan minuman, menyediakan perlindungan insurans, tempat tinggal, pakaian dan keperluan-keperluan lain serta menyediakan perkhidmatan kesihatan di STB Marang. Kepelbagaian agensi sosial yang terlibat menunjukkan bahawa kepadatan jaringan kebajikan yang berlaku di STB Marang adalah pada tahap yang tinggi. Namun begitu, “lompong yang berstruktur” (*structural holes*) masih wujud walaupun kepadatan jaringan kebajikan yang berlaku adalah tinggi.

PENGHARGAAN

Kertas kerja ini adalah berasal daripada sebuah kajian pengajian peringkat doktor falsafah yang dijalankan mengenai pemetaan jaringan kebajikan kanak-kanak dalam jagaan institusi awam di

Malaysia: Fragmentasi dalam jenis, corak, sistem dan agihan. Kertas kerja ini diilhamkan daripada dapatan kajian berbentuk penjana teori (*Grounded Theory*) yang menyelongkar tentang pembentukan jaringan kebajikan kanak-kanak di Malaysia.

RUJUKAN

- Avin, C., Lotker, Z., Peleg, D., Pignolet, Y-A., Turkel, I. 2018. Elites in social networks: An axiomatic approach to power balance and Price's square root law. *PLoS ONE* 13(10): e0205820. <https://doi.org/10.1371/journal.pone.0205820>
- Bott, E. 1957. *Family and Social Network*. London: Tavistock.
- Bronfenbrenner, U. 1979. *The Ecology of Human Development: Experiments by Nature and Design*. Cambridge: Harvard University Press.
- Creswell, J. W., & Creswell, J. D. 2018. *Research design: Qualitative, quantitative, and mixed methods approaches*. Los Angeles: SAGE Publication.
- Dunbar, R. I. M. 2020. Structure and function in human and primate social networks: implications for diffusion, network stability and health. *Proceedings of the Royal Society*. <http://doi.org/10.1098/rspa.2020.0446>
- Fernández-Peña, R., Molina, J. L., & Valero, O. 2018. Personal Network Analysis in the Study of Social Support: The Case of Chronic Pain. *International Journal of Environmental Research and Public Health* 15(12): 2695. <https://doi.org/10.3390/ijerph15122695>
- Garbarino, J. 1982. *Children and Families in the Social Environment*. New York: Aldine.
- Ghahtarani, A., Sheikhmohammady, M., & Rostami, M. 2020. The impact of social capital and social interaction on customers purchase intention, considering knowledge sharing in social commerce context. *Journal of Innovation & Knowledge* 5(3): 191-199.
- Gupta, M., Uz, I., Esmailzadeh, P., Noboa, F., Mahrous, A. A., Kim, E., et al. 2018. Do cultural norms affect social network behavior inappropriateness? A global study. *Journal of Business Research*, 85(2018): 10-22.
- Hasan, S., & Koning, R. 2020. Designing social networks: Joint tasks and the formation and endurance of network ties. *Journal of Organization Design* 9: 1-19.
- Horner, N. 2012. *What is Social Work: Context and Perspective*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Horner, N. 2012. *What is Social Work: Context and Perspective*. Los Angeles: SAGE Publications.
- Kadushin, C. 2012. *Understanding social Networks: Theories, Concepts, and Findings*. New York: Oxford University Press.
- Mitchell, J. C. 1969. The concept and use of social networks. In *Social Networks in Urban Situations*, edited by J. C. Mitchell. Manchester: University of Manchester Press.
- Paulson, S. K. 1985. A Paradigm for the analysis of interorganizational networks. *Journal of Social Networks* 7(2): 105-126.
- Polister, P. E. 1980. Network analysis and the logic of social support. In *Evaluation and Action in the Social Environment*, edited by R. H. Price & P. E. Polister. New York: Academic Press.
- Roy, S. 2021. Restructuring institutional care: challenges and coping measures for children and caregivers in post-COVID-19 era. *Institutionalised Children Explorations and Beyond* 8(1): 65-78. <https://doi.org/10.1177/2349300320973825>
- Siti Balqis Mohd Azam, Siti Hajar Abu Bakar, Jal Zabdi Mohd Yusoff, & Siti Hajar Abdul Rauf. 2021. A case study on academic and vocational training for child offenders undergoing a multisystemic therapy-based rehabilitation order in Malaysia. *Children and Youth Services Review* 122.
- Siti Hajar Abdul Rauf. 2015. Dari teori ke indikator ukuran: Kajian penilaian pembentukan jaringan perkhidmatan kebajikan kanak-kanak. *The Malaysia Journal of Social Administration* 9(1): 113-129.
- Siti Nurkhairina Mohd Nor, Mohammad Rahim Kamaluddin, & Wan Shahrazad Wan Sulaiman. 2019. Profli jenayah banduan wanita di Malaysia: Satu kajian kualitatif. *Akademika* 89(2): 43-56.
- Sparrowe, R. T., Liden, R. C., Wayne, S. J., & Kraimer, M. L. 2017. Social networks and the performance of individuals and groups. *Academy of Management Journal* 44(2): 316-325.
- Streeter, C. L., & Gillespie, D. F. 1992. Social network analysis. *Journal of Social Service Research* 16(1/2): 201-222.
- Tharshini, N. K., Fauziah Ibrahim, Mohd Suhaimi Mohamad, & Zakaria, E. 2020. Hubungan di antara konsep sendiri dan kesedaran komuniti dengan sokongan sosial bagi pesalah muda di Malaysia. *Akademika* 90(3): 39-49.
- Tichy, N. M., & Fombrun, C. 1979. Network analysis in organizational settings. *Human Relations* 32: 923-965.
- Tietjen, A. M. 1989. The ecology of children's social support networks. In *Children's Social Networks and Social Supports*, edited by D. Belle. New York: Wiley.
- Wellman, B. 1979. The community question: The intimate networks of east Yorkers. *American Journal of Sociology* 84(5): 1201-1231.
- Westaby, J. D., Pfaff, D. L., & Redding, N. 2014. Psychology and social networks: A dynamic network theory perspective. *American Psychologist* 69(3): 269-284. <https://doi.org/10.1037/a0036106>

Zhao, X., Liu, F., Wang, J., & Li, T. 2017. Evaluating influential nodes in social networks by local centrality with a coefficient. *ISPRS International Journal of Geo-Information* 6(2): 35. MDPI AG. <http://dx.doi.org/10.3390/ijgi6020035>

Siti Hajar Abdul Rauf (corresponding author)
Pusat Pengajian Kerja Sosial
Fakulti Sains Sosial Gunaan
Universiti Sultan Zainal Abidin
Kampus Gong Badak
21300 Kuala Nerus
Terengganu
Malaysia
Email: hajarrauf@unisza.edu.my

Siti Hajar Abu Bakar Ah
Jabatan Pentadbiran dan Keadilan Sosial
Fakulti Sastera dan Sains Sosial
Universiti Malaya
50603 Kuala Lumpur
Malaysia
Email: shajar@um.edu.my

Haris Abd Wahab
Jabatan Pentadbiran dan Keadilan Sosial
Fakulti Sastera dan Sains Sosial
Universiti Malaya
50603 Kuala Lumpur
Malaysia
Email: haris@um.edu.my

Received: 17 Julai 2018
Accepted: 27 January 2022